

karikature „zagrebačke grupe“ i naša omladinska satira danas

Pre gotovo dve godine predstavila se javnosti grupa mladih karikaturista iz Zagreba — grupa je debitovala prigodnom izložbom karikatura na pozorišnom teme. Ti su radovi predstavljali svojevrsan komentar tradicionalnog festivalskog susreta studentskih pozorišta Evrope, kojem svakoga septembra pruža gostoljubivo utočište zagrebački Studentski centar. Članovi grupe, tako, već na prve koraku, progovorili su univerzalnim i internacionalnim jezikom karikature, negujući isključivo karikaturu bez reči, koja je svojom humorom i satiričnim smislom oblikovala i dokazivala samom linijom. Mladi zagrebački karikaturisti (kao i neki njihovi vršnjaci i istomišljenici iz drugih krajeva Jugoslavije — na primer, Šajtinac iz Novog Sada, Zečević iz Beograda, ili Hafizović iz Sarajeva), predano tragaju otada za metaforičkim i grafičkim vrednostima karikature, ne iscrpljujući svoje talente i ambicije ni na lokalnim ni na verbalnim „nacrtanim“ satiričnim humorom negovala paralelno sa osećanjem za grafičku lepotu samog crteža, uživajući pri tom u apсурdu i emohumornim raspoloženjima.

Univerzalna po svome izrazu, ta je karikatura i veoma izvorna po svojim osnovnim raspoloženjima — ona se u sadržinskom kontinuitetu nadovezuje na tradiciju naše posleratne omladinske satire, a po svojim ekspresivno-formalnim odlikama sasvim izvire iz jednog autentičnog i eksperimentalno orijentisanog vizuelnog senzibiliteta, negovanog među zagrebačkim likovnim i filmskim stvariocima (bilo da je reč o profesionalcima ili amaterima!).

Funkciju reči preuzela je sama linija, a umesto jednosmerne dosetke i efemernog verbalnog vica, ove su nam karikature ponudile jedno metaforički višeslojno i vizuelno-ekspresivno štivo, koje se prima tek kao pretekst u kojem treba neprestano otkrivati asocijativni humoristi smisao. Ni jedan od ovih mladih karikaturista, dakle, nije shvatio karikaturu u uobičajenom „novinskom“ smislu, kojim se ona svodi na ovlaštan crtež (banalnu ilustraciju replike) i prizemno „angažovan“ vic (ta je „angažovanost“ samo deklarativna, a efemernost je njeno glavno obeležje). Umesto u metnosti karikature, dakle, naši „oficijelni karikaturisti“ već godinama se bave za naitom karikaturom (tu karikaturu verbalnog tipa, naročito neguje beogradski „Jež“). Tek su nas ovi novi i još neprihvaćeni karikaturisti posedeli na jednu staru istinu, da je i karikatura umetnost!

Ignorišući dnevnu aktuelnost karikature i njenu vizuelnu nekompleksnost, ovi autori su se svesno opredelili za grafičke vrednosti karikature i za njeno univerzalnije humorno značenje. To su karikature otvorenog sadržaja, čiju metaforičku strukturu svaki put treba pasionirano odgonetati, kao što se odgoneta smisao nekog modernog stih, neke nefigurativne slike ili nekog vizuelnog filmskog simbola. Razumevajući poeziju samih linija, počeli smo razumevati i poeziju karikature!

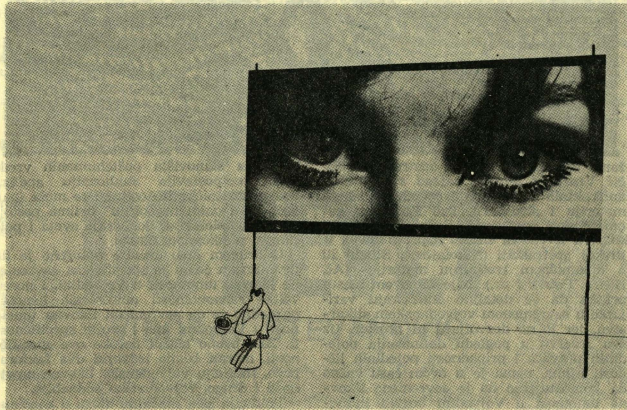
Bežeći ne samo od bukvanih, nego i od egzaktnih tumačenja — tražeći u gledaocu onaj senzibilni odjek kojim će se proveriti senzibilitet same karikature — ovi su radovi bezali i od sadržinske jednosmernosti, deklarativnosti i „poruka“. Negujući sadržaje pune dvosmislenosti, ove su nam karikature nudile samo jednu sadržinsku i stilsku orijentaciju: bile su uvek ironične i prema sebi i prema gledaocu, nadahnute gorčinom i izvesnim izazovnim crnohumornim raspoloženjima.

Umesto „precrtanog vica“, karikatura je postala „nacrtana metafora“.

Napuštajući predele antibirokratske angažovanosti i sadržinske vedrine, ova se karikatura približila ne samo crnohumornom, nego i cinično-rezigniranom odnosu prema savremenom životu i čovekovoj sudbini uopšte. Ta se karikatura transformisala, dakle, u onome smislu u kojem se u poslednje vreme transformisala i naša omladinska satira (pisana, crtana, glumljena). Napuštajući borbeni duh, mladački polet i optimističku rušilačku vedrinu one satiričke angažovanosti naučene od Majakovskog (od koga su se naši omladinski satiričari, posle rata, učili kako treba istupati protiv birokratije i birokratskog načina mišljenja), omladinska satira je, vremenom, obukla jedno manje vedro, a više skeptično i cinično ruho — potražila je oduška u gorkome smeđu i u apсурdu. Takav se humor danas neguje, ne samo u karikaturama predstavnika ove zagrebačke grupe, nego i u omladinskim kabaretsko-estradnim programima (kao što su programi kabareta

NACRTANE METAFORE

SLOBODAN NOVAKOVIĆ

„Stepenice“ u beogradskom Domu omladine i u omladinskim satiričnim časopisima (u zagrebačkom „Paradoksu“, na primer). Reč je, dakle, o „novom talasu“ naše omladinske satire.

Šta je karakteristično za taj „talas“? Izvesna rezigniranost nad čovekovom sudbinom, izvesno prihvatanje apsurdna kao osnovnog kriterijuma, izvestan cinizam prema sebi i prema drugima (i nemilosrdnost uz to!) — sve su to karakteristike i mladih zagrebačkih karikaturista i mladih satiričara uopšte. Apсурdno je, donekle, to da se jedno takvo raspoloženje formiralo paralelno s procesom demokratizacije u našem društvu. Satiričar koji je prestao da se obračunava s birokratijom, koja je u doba mladosti naše omladinske satire predstavljala onu barijeru i nasilje nad stvaralaštvom s kojim se i sama satira direktno suočavala, počeo

je da se obračunava sa smislom sopstvene egzistencije u savremenom svetu. Grupa mladih zagrebačkih karikaturista koja je ponikla u jednoj drugičijoj društvenoj klimi, od one klime iz čijeg su se konteksta rađale antibirokratske predstave „Stenice“ i „Hladnog tuša“ (pedesetih godina u Beogradu), ili kasniji programi „Brucosijada“ i još kasnije predstave omladinskog satiričnog kabareta „Komarac“, okrenula se od konkretnog ka opštem — a time je i sama karikatura počela da gubi satirični smisao (jer, satira je uvek konkretna!) i da se usmerava ka metaforičnim vrednostima (a to znači i ka — poetskom!).

Dok je naša omladinska satira, u svim ranijim periodima, delovala u ime svog obračuna s birokratijom i sa birokratskim načinom mišljenja — omladinska satira, danas, pa i karikature mladih zagrebač-

kih autora, obračunavaju se sa svekolikim smislom čovekovog egzistencije.

Omladinska satira bila je i ranije rušilačka, ali je bila svesna da to rušenje otkriva neke nove horizonte u našem društvenom životu. Ona je, zato, osećala radošću rušenja, pa je vedrina utrek bila saputnik njene borbenosti. Savremena omladinska satira, međutim, ne oseća više potrebu da potencira svoj obračun sa birokratijom, kao s nekom objektivnom društvenom snagom — ona se najčešće suočava s protivnošćima u samom društvu (mada te protivnošće predstavlja najčešće u apstraktnim i metaforičkim oblicima, kao sam a p s u r d). Te protivnošće ona ne pokušava, a možda i ne ume da objasni, ali ih prihvata kao apsurd čije se postojanje ne može ni objasniti ni negirati nekom logikom. Umesto radosti rušenja, ta satira puna je jetkosti i gorčine: ona više sumnja u moral i čoveka, nego što se bavi društvenim kretanjima. Jedan od njenih aforizama glasi: „U svakome čoveku krije se, ipak, govno!“

Ta jetkost potiče od nezadovoljstva čitavim svetom, društvom i svojim mestom u savremenom svetu i društvu. Satiričar postaje svestan da nije u stanju ništa više da izmeni, ničemu više da se suprotstavi, pa postaje skeptični posmatrač, podgričivač — umesto da se izruguje birokratiji, on se sada izruguje čoveku, ljubavi, smrti, samome sebi... Njegov je smeh lišen vedrine, jer je lišen uverenja da takva akcija ima nekakvog smisla, da je takvo nezadovoljstvo svetom efikasno stvaralačko (jer, svako rušenje je početak građenja nečeg novog). No, to je situacija naše omladinske satire uopšte, to je njena osnovna pozicija i raspoloženje u ovome trenutku, a delovanje grupe mladih zagrebačkih karikaturista samo je jedna od veoma karakterističnih komponenti u sklopu tog omladinskog (ali ne i vedrog!) satiričarskog delovanja.

Delovanje ove talentovane grupe, ma koliko bilo samosvesno, nije bilo i samoodno: ona je izrasla, istovremeno, i iz jedne postojeće kulture i klime u zagrebačkom likovnom životu, a nisu joj bila nepoznata ni iskustva amaterskog, crtanog i dokumentarnog filma iz te sredine.

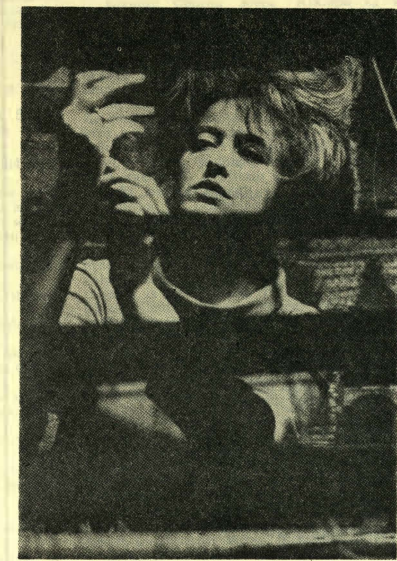
Stvaranju takvih karikatura, čini mi se, prethodila su tri osnovna izvora: pre svega, likovne izložbe pod nazivom „nove tendencije“ (na kojima je negovan eksperimentalni i istraživački duh u odnosu prema likovnom materijalu i samom gledaocu, koji će se kasnije suočiti sa tim materijalom u izložbeni dvorani — prihvatajući ga kao jedan živi oblik!); zatim, prisustvo „zagrebačke škole“ crtanog filma (u kojoj su Mimica i Kristi, naročito, tragali za grafičkim vrednostima animiranog crteža) i, konačno, delovanje takvih filmskih autora — poput Ante Babića, Mitovila i Fansijara i Vladimira Peteka (od kojih je svaki ponosno stvorio svoju koncepciju vizuelne ekspresivnosti). Ova tri izvora uslovlila su, zajednički, pojavu jedne takve grupe mladih karikaturista, kao što je zagrebačka. Ti karikaturisti su pošli od ubeđenja da karikatura treba da govori specifičnim „jezikom karikature“, odnosno da svoju suštinu erpe iz svog osnovnog materijala. Taj materijal je, za karikaturu, sama linija!

Umesto da se u humorom i likovnom oblikovanju svojih karikatūra oslone na deskripciju i ilustriranje reči (verbalnog vica), oni su se oslonili na metaforičnost samog crteža (linije)!

Grupa se vremenom menjala, ali su koncepcije ostajale iste. Kada Zlatko Bastašić, Zoran Pavlović, Milovan Kovačević, Fedor Kričevac, Daniel Paškvan, Vlado Kos, Ivica Sarić, Nevenka Mačela i Alija Hafizović i Borislav Šajtinac, koji su se sasvim spontano priključili „zagrebačkoj grupi“ (što je dokaz više da je reč o negovanju određene koncepcije karikature, kojoj prema svojim afinitetima pripadaju baš mladi autori!), nastavljajući zajednički onim putem koji je „zagrebačka grupa“ proklamovala još prilikom svog ranijeg septembarskog debija. Generalni je utisak da smo svedoci neprestanog grafičkog sazrevanja ove grupe. Naravno, razvitak pojedinaca nije ravnomeran — neki su otišli napred, a neki su ostali na onome nivou na kojem su se i ranije nalazili, što je ravno stagnaciji (došlo je do prirodnog raslojavanja unutar same grupe). Koncepcija je, međutim, ostala ista: karikatura se i dalje zasniva na grafičkim i simboličkim vrednostima, ona svojom otvorenom metaforičnošću ostavlja gledaocu punu slobodu u interpretaciji (istina, u okvirima skepsne, crnohumornih raspoloženja, poetskog konteksta i smisla za otkrivanje onoga što je apsurdno u samome životu).

U toj poeziji linija i u toj metaforičnoj i grafičkoj stilskoj poeziji, s kojom se suočavamo na ovim karikaturama i kolažima, jedno je najvažnije: „zagrebačka grupa“ je i pored svih iskušenja nastavila da traje, nastavila je da se razgranava i da među mladim karikaturistima regrutuje nove pobornike takvog stila — ona je nastavila da upućuje svoj mladački izazov, koliko publici toliko i savremenoj „oficijelnoj“ jugoslovenskoj karikaturi, čiji nas konvencionalni verbalni humor i siromaštvo crteža presreću svakodnevno s mnogih novinskih stubaca.

Autori „zagrebačke grupe“, dakle, nastavili su da karikaturom dokazuju svoju mladost i svoj senzibilitet!

JEDNA NIT OVOG TKANJA SIGURNO VODI U BUDUĆNOST. U NOVE PJSIČKE KONTINENTE. U HODNICIMA OVH NEMIRA SUNGE NILE ZASLO OVAJ JE LABIRINT SVIJETA. MRACAN OD SVJETLOSTI, NEMA UVARANA I PRIVIĐENJA NA OVIM PROSTORIMA. IMA SAMOCE, NEKIH PLANINSKIH KISA, I RAZUMSKIH SVEČANOSTI. I SNA, I KAMENA KOJI NIJE OD KAMENA. I RUKA KOJA OSTAVLJA POUZDAN ZAPIS PRETVARAJUĆI VRIJEME U OBLIK.

JURE KASTELAN

U AKTUELNOJ TAPISERIJ, NAJZAD JEDAN AUTOR KOJI SHVACA I KORISTI NIT I TKANU STRUKTURU KAO SREDSTVO IZRAZA. A NE KAO PREVEDILACKI INSTRUMENT Slike. OVAJ STAV PREMA BICU TAPISERIJ VODI KORIJEN U DUBLJE OPREDJELJENJA U ODNOSU NA PRAVE STVARI U ŽIVOTU I NJHOVOJ TRAJNOJ ESENCIJI. OTUDA AFINIJET PREMA NARODNOM. KRAJNJA SELEKTIVNOST BOJE, RAZGRATANJA, PRAFORME, ODNOS PREMA ŽIDU I PROSTORU. U BITI, SAV JE JAGODIN OPIS TRAGANJE ZA ONIM JEDNOM JEDINOM FUNDAMENTALNOM TAPISERIJOM. DRAGOCJENI SU OVI KRVAVI TRAGOVI KORAKA PREMA VJEČNO BJEŽECIM CI LJU.

ARH VJENCESLAV RICHTER

JAGODA BUIĆ